

5. Ковшова М.Л. Семантика и прагматика евфемизмов. Краткий тематический словарь современных русских эвфемизмов / М.Л. Ковшова. – М.: Гносис, 2007. – 320 с.
6. Кодухов В.И. Лексико-семантические группы слов: лекция / В.И. Кодухов. – Л., 1955. – 35 с.
7. Крысин Л.П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л.П. Крысин // Русистика. – 1994. – № 1-2. – С. 28-49.
8. Маковский М.М. Феномен табу в традициях и в языке индоевропейцев. Сущность – формы – развитие / М.М. Маковский. – М.: Ком Книга, 2006. – 152 с.
9. Мокиенко В.М. Образы русской речи: Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии / В.М. Мокиенко. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1986. – 280 с.
10. Москвин В.П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования / В.П. Москвин // Вопросы языкознания. – 2001. – №3. – С. 58-69.
11. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1973. – 280 с.
12. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
13. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського. – К.: Вид-во імені М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
14. Евфемизми // www.ukrlit.vn.ua/info/criticism/euphemism.html

Кравченко В.Л.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Базові метафоричні моделі у репрезентації лінгвоконцептів

Метафора є універсальним семантичним засобом, що використовується в усіх функціональних стилях і типах дискурсу. Крім цього, вона має також і специфічні характеристики, зумовлені семантичними, позалінгвальними, соціолінгвістичними та комунікативно-прагматичними особливостями функціонального стилю й типу дискурсу, у якому вона вживається [1, с. 8-9]. Роль метафори в політичній комунікації не обмежується завданням створення додаткової експресивності. ЗМК активно використовують метафору для побудови тих або інших моделей світу.

Метафора пронизує все наше повсякденне життя та проявляється не тільки в мові, але й у мисленні та дії. Наша звичайна понятійна система, у межах якої ми думаємо та діємо, є метафоричною за природою [216, с. 28].

Метафора є універсальним засобом пізнання об'єктів дійсності, їх найменування, створення образів та породження нових значень. Метафора “спрямована на створення образу суб'єкта, що виявив би його латентну сутність”, крім того, вона “посилює розуміння реальності” [5, с. 339] і визначає

спосіб та стиль мислення про неї. Дослідники вважають, що при вмілому використанні метафори можна створити будь-який образ будь-якого об'єкта (окремої людини, партії або всієї країни) [77].

Дослідження метафор у мові політики за останні роки переживає “справжній бум” [123, с. 414]. Роль метафори в мові політики зумовлена тим, що метафоричні процеси беруть активну участь у формуванні світосприйняття, яке пов'язує свідомість людини із зовнішнім світом. Дж.Лакофф і М.Джонсон виявили в структурі англійської мови – у її найзвичніших уживаннях – низку політично значущих метафор.

На думку вчених, політичні ідеології будуються за допомогою метафоричних термінів. Подібно до решти метафор, політичні метафори можуть приховувати аспекти реальності, проте вони є більш значущими в політичній сфері, оскільки “стримують наше життя” та іноді можуть призвести до керування людською свідомістю [216, с. 236]. Наприклад, у метафорі ТРУД Є РЕСУРС (LABOUR IS A RESOURCE) прихована сама сутність поняття “труд”, “робота”, який сприймають як певний ресурс або продукт для продажу [215, с. 237].

Метафора є важливим чинником, що конституює дискурс. Це підтверджують сучасні дослідження дискурсу, які присвячені аналізу його різновидів – рекламного [1], публіцистичного [27], військового [55; 214], медичного [104], юридичного [54] тощо. Для політичного дискурсу вивчення метафоричних моделей має також практичне значення, оскільки метафори, на думку дослідників, є важливим фактором у процесі прийняття політичних рішень і, крім того, розглядаються як засіб аналізу стану суспільної свідомості [19, с. 188-189; 158, с. 5; 170, с. 39; 183, с. 66].

У когнітивній лінгвістиці значного резонансу набула проблема метафоричних моделей як засобів концептуалізації різного роду нематеріальних об'єктів (ідей), типів культурної поведінки та взаємодії [99, с. 204]. У своєму дослідженні ми спираємося на досягнення російських науковців А.М.Баранова та Ю.М.Караулова, які досить повно репрезентують і ґрунтовно аналізують сучасні політичні метафори. Слід особливо відзначити “Словарь русских политических метафор” [19], у якому зібрано 9295 метафор, що характеризують специфіку політичної метафорики часів “перебудови”, яка передувала розпадові СРСР (1985-1991). На окрему увагу заслуговує методика цього дослідження, побудована на основі дещо модифікованої теорії концептуальної метафори. Оскільки метафора створюється в результаті взаємодії двох найменувань – сигніфікативного й денотативного дескрипторів – автори описують політичні метафори у двох напрямках: з одного боку, на основі слів, що використовуються в метафорах на позначення певних об'єктів (“метафоричні моделі політичної реальності”), з іншого – на основі понять, які отримують метафоричне позначення (“ідеї політики в дзеркалі метафор”). Ієрархії сигніфікативних дескрипторів А.М.Баранов та Ю.М.Караулов називають *метафоричними моделями* [12, с. 12-14].

Автори спираються на теорію концептуальної метафори, у межах якої метафора розглядається як єдина структура, що складається з концептосфери

“джерело”, з якого переносяться певні знання й уявлення, та концептосфери “мета”, на яку вони переносяться. Тому, у словникових статтях описуються, з одного боку, типові засоби метафоричного осмислення різних сфер “мети” (скажімо, політика або політична діяльність може осмислюватися як війна, битва, вибух, спортивна гра, біг, перегони, сцена, драматична дія, арена, атракціон), а з другого – подано характерні типи концептосфери “джерело” (метафоричних моделей), знання про які використовуються для осмислення різних концептуальних сфер “мети”. Багатими “джерелами” метафоричних перенесень є, наприклад, знання про бойові дії, подорожі, механізми, театральні виступи; звідси прийнято говорити про метафоричні моделі ВІЙНА, МЕХАНІЗМ, ГРА й т.д.

Політичну метафору досліджують не тільки з погляду структури, але й з погляду прагматики. Шлях політичної метафори до широкої аудиторії пролягає через ЗМК. Якщо ми уявимо собі поле ЗМК як ринок інформації, то метафора в політичній сфері комунікації в кожному окремому випадку буде засобом для захоплення якомога більшої кількості споживачів. Її функції щодо прагматичної ситуації є такими: характеристика, концептуалізація, оцінка, креативність (по відношенню до фігур політиків), актуалізація [77].

Уживання метафори авторами політичних текстів має на меті досягти таких прагматичних цілей:

- 1) привернення уваги аудиторії;
- 2) надання нового емотивного забарвлення темі;
- 3) побудова авторського бачення;
- 4) підсилення сенсаційності повідомлення;
- 5) “прикрашання” мовлення.

Проте головна мета політичної метафори, як вважають дослідники, – це вплив на свідомість і навіть маніпулювання нею [там само].

Політичну метафору розглядають серед технологій мовленнєвого впливу, тобто як засіб керування. На думку лінгвістів, метафори політичного дискурсу не лише формують недискретний фрагмент реального або уявного світу, але й одночасно “руйнують стару категоризацію”, що фіксується в лексичній системі мови [12, с. 188]. За словами А.М.Баранова, “політична метафора посідає значне місце в політичному діалозі при пошуку альтернатив розвитку суспільства” і проблемних ситуацій та обмежує поле прийняття рішень [там само, с. 189-190]. Метафору вважають найоптимальнішою формою актуалізації, адаптації будь-якої політичної ідеї. Таким чином, метафора є могутнім засобом ідеологічного впливу, за допомогою якого формуються уявлення про різні сфери нашого життя, що накладає відбиток на бачення світу в цілому (картину світу) [77].

Підвищена метафоричність досліджуваного нами дискурсу цілкомито природна, бо в цьому дискурсі описується та створюється новий фрагмент політичної дійсності. А метафора сама по собі – це пошук, спроба вийти за межі відомого досвіду взаємодії зі світом, спираючись на відомі знання, проекція відомого на невідоме або, у термінах теорії концептуальної метафори, експансія концептів сфери джерела, у результаті чого відбувається освоєння нової

сфери – сфери-мети. Саме ця обставина забезпечує головні функції метафори в політичному дискурсі: евристичну (конструктивну) – функцію осмислення нових політичних реалій – і деструктивну – функцію руйнації сформованих стереотипів свідомості.

Це дослідження є спробою виявити шляхом когнітивного аналізу те, як концептуально репрезентується ідея нової, об'єднаної Європи в новій ідеології Європейського Союзу, яка формується за допомогою політичного дискурсу. Зважаючи на особливу роль, яку в цій репрезентації відіграють політичні метафори, ми розглядаємо саме цей аспект.

Політична метафора є одним із поширених та дієвих інструментів політики. Для досліджуваного матеріалу притаманним є вживання метафор, що належать до таких основних типів, які пов'язані з такими референтними сферами, як соціоморфна сфера, антропоморфна сфера, сфера артефактів і сфера природи. Концептуальні метафори євроінтеграційного дискурсу використовують у своїх кодах концептуальні поля “простір”, “подорож”, “рух”, “будівництво”, “результати труда”, “родинні стосунки”, “природа”, “спорт”, “мистецтво” тощо.

За мету ми поставили виявлення семантичних особливостей базових метафоричних моделей політичного євроінтеграційного дискурсу та їхню інтерпретацію.

Функції метафоричних моделей – образне втілення основних думок політичного тексту та ознайомлення адресата з напрямками євроінтеграційної політики. У цьому дослідженні була поставлена мета розглянути метафоричні моделі, виділені на основі загальної **сфери-мети** метафоричної експансії. Обраний напрям аналізу базується на конкретних текстових реалізаціях метафор, які розглядалися як вихідні для визначення структури метафоричної моделі.

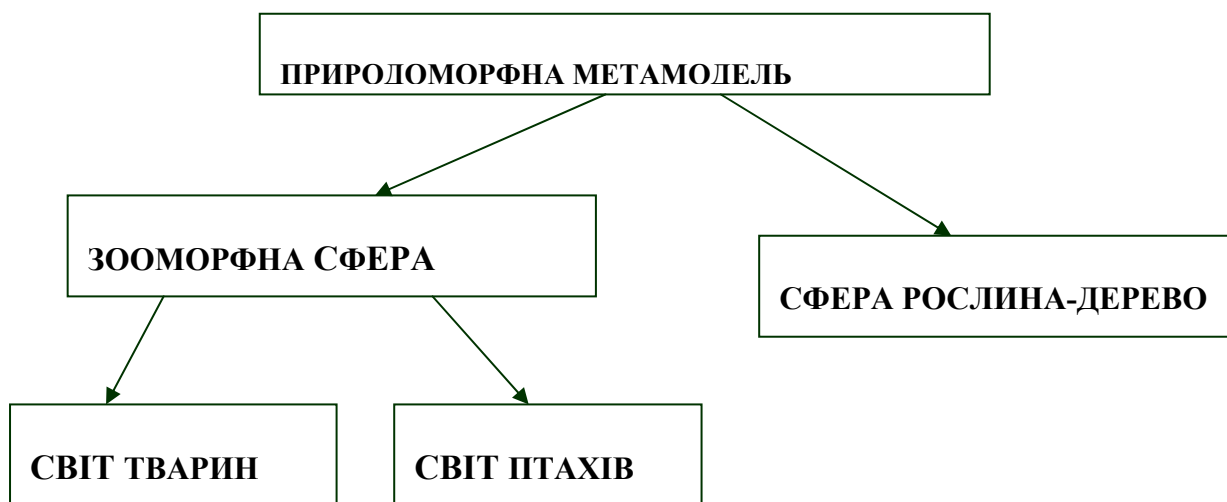
При дослідженні концептуальних сфер-джерел метафоричної експансії у політичному євроінтеграційному дискурсі було виявлено, що типовими для досліджуваного дискурсу є такі базові метафоричні моделі, а також відповідні сфери-джерела, що входять до складу цих метамodelей: ОСОБА (сфера ТІЛЕСНИЙ СУБ'ЄКТ, сфера МЕНТАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ, сфера СОЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ), МИСТЕЦТВО (сфера МУЗИКА, сфера ТАНЕЦЬ, сфера ТЕАТР), СПОРТ, ПОДОРОЖ (сфера ПЕРЕМІЩЕННЯ, сфера ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ, сфера ПРОСТІР), ПРОЦЕС, БУДІВНИЦТВО (сфера ДІМ, сфера МЕХАНІЗМ), ЗВ'ЯЗОК, ПРИРОДОМОРФНА та ЗООМОРФНА метамodelі (сфера СВІТ ТВАРИН, сфера СВІТ ПТАХІВ, сфера РОСЛИНА-ДЕРЕВО) тощо.

Вивчення набору метафоричних моделей, у термінах яких концепт ЄВРОПА описується в дискурсі європейської інтеграції, дозволяє виявити імпліцитні загальні характеристики ставлення авторів досліджуваного дискурсу до дійсності, до соціальних та культурних феноменів.

Розглянемо типові метафоричні моделі політичного євроінтеграційного дискурсу. У цьому дослідженні вирізняємо, слідом за І.О.Філатенко [158, с. 6-7], такі метамodelі, сигніфікативні дескриптори яких складають такі сфери: ОСОБА, ПОДОРОЖ, МИСТЕЦТВО, ПРОЦЕС, БУДІВНИЦТВО,

ПРИРОДОМОРФНА та ЗООМОРФНА сфери, також сфери-джерела, що входять до складу цих метамodelей: сфера ТІЛЕСНИЙ СУБ'ЄКТ, сфера МЕНТАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ, сфера СОЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ, сфера МУЗИКА, сфера ТАНЕЦЬ, сфера ТЕАТР, сфера ПЕРЕМІЩЕННЯ, сфера ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ, сфера ПРОСТІР, сфера ДІМ, сфера МЕХАНІЗМ, сфера СВІТ ТВАРИН, сфера СВІТ ПТАХІВ, сфера РОСЛИНА-ДЕРЕВО, сфера СПОРТ.

Природоморфна метафора. Ця метамodelь представлена за допомогою двох сфер: ЗООМОРФНОЇ та сфери РОСЛИНА-ДЕРЕВО. Сфера, яка розкриє нам особливості представлення ЗООМОРФНОЇ метафори в євроінтеграційному дискурсі, поділяється на дві підсфери – СВІТ ТВАРИН та СВІТ ПТАХІВ (див. рис. 1):

Рис. 1. Схема побудови ПРИРОДОМОРФНОЇ метамodelі

Досліджуваний матеріал показує, що ЄС поступово набуває образ певної істоти: *“No one really knows for sure what sort of political and economic animal the EU will be”* (CWMNEW). Зрозуміти те, якою буде ця істота, допоможе аналіз сфер, які є складовими ЗООМОРФНОЇ метамodelі.

Сфера СВІТ ТВАРИН. Слід підкреслити той факт, що для євроінтеграційного політичного дискурсу не характерне вживання зооморфних метафор. При проведенні аналізу досліджуваного корпусу нами були відзначені лише поодинокі випадки такого вживання.

При використанні зооморфної метафори учасники євроінтеграційного процесу подаються як представники тваринного світу. Виокремлюються лише три провідні держави, які посідають одне з головних місць у Європі: Британія, Франція та Німеччина репрезентовані у вигляді левів, наприклад: *“The big three lions – Britain, Germany and France – will circle one another. It’s all about who exactly is leading the European debates”* (BAE).

Сфера СВІТ ПТАХІВ. ЄВРОПА може вільно *“розправити крила”* назустріч свободі. Ця метафора знаходить своє вираження в такому прикладі: *“Europe is spreading its wings in freedom, in prosperity, and in peace”* (ONEIB).

Інакше кажучи, сучасна політична метафора не до кінця використовує різноманітні можливості зооморфних образів у досліджуваному дискурсі.

На відміну від російського політичного дискурсу, як засвідчують дослідники, у пропонованій дискурсній формації не використовується такий багатий метафоричний набір зооморфної сфери метафоричної експансії [12, с. 184; 19, с. 4; 170, с. 36]. Це свідчить лише про певну специфіку євроінтеграційного політичного дискурсу.

3. Сфера РОСЛИНА-ДЕРЕВО. Концепт ЄВРОПА представлений також як рослина. На відміну від механістичної метафори, наприклад, “двигуна”, метафори органіки (РОСЛИНА-ДЕРЕВО, ОРГАНІЗМ) зосереджують увагу на зовнішній стороні стосунків [12, с. 14]. Рослину можна посадити (посіяти), її можна поливати, підгортати, збирати з неї врожай. Узагалі, за словами А.М.Баранова, наявність метафор органіки свідчить про неконфліктне осмислення досвіду [15]. Крім того, на відміну від механізму, лише організм, рослина можуть виникнути: *“This is the new Europe that has emerged slowly out of the end of the Cold War”* (CWMNEW) – концепт ЄВРОПА не тільки створюють, він поступово формується та виникає на геополітичному просторі.

Отже, ЄВРОПА, судячи з досліджуваного дискурсу, помітно змінилася та змінюється, вона росте, цей ріст зумовлений, швидше за все, зовнішнім впливом, що спричинив внутрішні зміни: *“The EU, the world’s leading trade power, is trying to develop into a political giant”* (SCSSESTCT); *“A “Greater Europe” in gestation will only develop into an organized power”* (EITP); *“The new members state shall be our allies in developing a European Union”* (PMTNE).

Семантика дієслова *grow* передбачає, що щось стає більшим та розвивається за певний період часу (або існує та розвивається природним шляхом) [LDCE, р. 630]. Очікувати швидкого розвитку оновленої Європи не слід, оскільки ріст певної рослини – тривалий процес (*“In a continuously growing Union it is necessary to state that the Member States have joined the Union on a voluntary basis”* (EWNMRNF)).

Концепт ЄВРОПА репрезентується також у політичному дискурсі у вигляді метафори РОСЛИНА-ДЕРЕВО, що має своє коріння, завдяки якому вона росте та розвивається далі, пор.: *“The European Union is based on a large set of values, with roots in antiquity and in Christianity”* (COCE); *“The new member states will want the further integration in the Union to be firmly rooted in the democratic accountability of the nation state”* (PMTNE). Метафора РОСЛИНА-ДЕРЕВО представлена в досліджуваному дискурсі за допомогою лексеми *квітки (букету)*, наприклад: *“European culture is a “bouquet de fleurs”. Together they are beautiful, but rose is still rose, and the tulip is still tulip. This must be preserved”* (NF). Акцентуються різноманітність та багатонаціональність Європи.

Отже, внаслідок проведеного аналізу метафоричного моделювання на матеріалі євроінтеграційного дискурсу ми доходимо загального висновку про те, що сукупність метафор євроінтеграції відображає різні проекти, зміни життя, що реально існують у суспільстві. Європейська інтеграція концептуалізується у вигляді процесу руху та розвитку певної системи, у якому кількість та інтенсивність взаємодії елементів зростає – підсилюється їхній зв’язок та зменшується їхня самостійність. З підсиленням європейської

інтеграції все інтенсивніше проявляється тенденція повернення до єдиної, але вже оновленої європейської цивілізації. Європейська інтеграція є однією з важливих складових глобалізації сучасного світу.

Проте глобальна інтеграція європейського суспільства, об'єднання в політичну структуру виводить нас на новий рівень осмислення європейської ідентичності, метафоричного осмислення концепту ЄВРОПА та визначення їхньої ролі у формуванні новітньої ідеології об'єднаної Європи.

Проведений аналіз дозволив виявити не експліковані у досліджуваних текстах смисли. Слід зазначити, що для сучасного політичного дискурсу властиві конфліктні метафоричні моделі. Проте в євроінтеграційному дискурсі про суперечки та конфлікти не йдеться чи майже не йдеться. Це досить нетривіальна ознака євроінтеграційного дискурсу як типу політичного дискурсу.

Аналіз євроінтеграційного дискурсу підтверджує думку політологів про те, що в Європі формується новий геополітичний простір, який репрезентує ще не бачене у світі міждержавне утворення, поєднане не тільки спільністю культурно-цивілізаційних надбань, але й існуючими проблемами виживання людства [35, с. 106].

Проведений аналіз метафоричних моделей дозволив виявити не експліковані у досліджуваних текстах смисли. На відміну від сучасного політичного дискурсу, для якого характерні конфліктні метафоричні моделі, у євроінтеграційному дискурсі суперечки та конфлікти на рівні метафор майже не представлені. Це є досить нетривіальною ознакою євроінтеграційного дискурсу як типу політичного дискурсу.

При подальшій характеристиці метафоричних моделей можна визначити їхні типові сценарії, провідні концептуальні вектори, продуктивність та частотність і виявити їх прагматичний потенціал.

Література

1. Абрамова Г.А. Метафора в тексте англоязычной рекламы: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Г.А. Абрамова. – К., 1980. – 215 с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова – 2-е изд., исп. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Баранов А.Н. Очерк когнитивной теории метафоры / А.Н. Баранов // Баранов А.Н. Русская политическая метафора [материалы к словарю] / Баранов А.Н., Караулов Ю.Н. – М. : Институт русского языка АН СССР, 1991. – С. 184 – 193.
4. Баранов А.Н. Словарь русских политических метафор / Баранов А.Н., Караулов Ю.Н. [РАН. Ин-т рус. яз.]. – М. : Помовский и партнеры, 1994. – 330 с.
5. Бессарова Н.Д. Метафора в газете / Бессарова Н.Д. // Вестник Московского университета. Журналистика. – 1975. – №1. – С. 53 – 58.
6. Жданухин Д.Ю. Метафора в юридической деятельности: сущность, функции и техника использования / Д. Ю. Жданухин. – Режим доступа до статті : <http://www.humans.ru/humans/40597> – 1997.

7. Жуков И.В. Война в дискурсе современной прессы / Жуков И.В. – Режим доступа до статті : http://www.teneta.ru/rus/ii/iliazhukov_war.htm. – 2002.
8. Клинцева М.Н. Политическая метафора как средство идеологического воздействия / М.Н. Клинцева– Режим доступа до статті : <http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture28/index.htm> – 2000.
9. Кустова Г.И. Неметафорические когнитивные модели в семантической деривации // Обработка текста и когнитивные технологии : сб. [Р.К.Потапова, В.Д.Соловьев, В.Н.Поляков]. – Вып. 4. – М. : МИСИС, 2000. – С. 204 – 218.
10. Лоцилов И. Пушкинская “Осень”: “Медицинский дискурс” и поэтика сдвига / И. Лоцилов – Режим доступа до статті : <http://www.durov.com/literature2/loshilov-01.htm> – 2002.
11. Паршин П.Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции / Паршин П.Б. // Системные исследования. – М. : Наука, 1986. – С. 386 – 425.
12. Філатенко І.О. Сучасна політична метафора в російськомовній газетній комунікації України: когнітивно-прагматичний опис : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02. 02 “Російська мова” / І.О. Філатенко. – К., 2003. – 20 с.
13. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале // Русская речь. – 2001. – №4. – С. 38 – 45.
14. Яворська Г.М. Політична риторика та реалії європейської інтеграції / Г.М. Яворська // Віче. – 2002. – №7. – С. 66 – 71.
15. Lakoff G. The Body Politics. The Metaphor Of Our Nation As Family / G. Lakoff // Moral Politics: What Conservatives Know That Liberals Don't. – Chicago : University of Chicago Press. – Режим доступа до журн. : <http://www.wholeearthmag.com/ArticleBin/272.html> – 1999.
16. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By / G. Lakoff. – Chicago, L. : The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

Криницкая Н.И.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко

Роберту Куверу, с огромным уважением,
в память о встрече в г. Санта-Фе, шт. Нью-Мексико, США, в 2010 г.

Когнитивный эффект рассказов Роберта Кувера из сборника “Снова ребёнок”

“Рассказ всегда был способом передачи философии представителей фронта американского бытия собратьям по нации”, – считает Джозеф Урго [10, с. 344]. Роберт Кувер (Robert Coover, род. в 1932 г.), выдающийся американский писатель-постмодернист, один из отцов метапрозы, несомненно, относится к тем, кто всегда на передовой литературы США, искусно балансируя между экспериментом и классикой, самозабвенной интеллектуализацией и глубокой выстраданностью каждого произведения. Игра Кувера в литературу, ставшая “почвой и судьбой”, началась с издания романа “Происхождение брунистов” (*The Origin of the Brunists*, 1966),